

פרשת תולדות – הרב ד"ר יהודה אלטשולר

ותלך לדרוש את ה'

רבקה הולכת בעקבות "תחושות בטן" לא נוחות, לדרוש את ה' על דבר הריונה. תשובת ה' היתה מפורטת למדי ובוודאי העניקה לרבקה חומר רב למחשבה: "שני גויים בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר". אנו הקוראים מכירים את המשך הסיפור ולכן דברי ה' מובנים לנו מאוד אך רבקה עוד לא הכירה את פרשת תולדות...

פרשנויות רבות נכתבו במאמץ לפענח את פשר אהבתו של יצחק לעשיו והעדפתו לכאורה על פני יעקב, העדפה שיתכן והביאה את יצחק לברך את עשיו.

ישנם פרשנים שהעדיפו לראות באופיו של יצחק איש השדה, את הבסיס לאהדתו לעשיו איש השדה ובהמשך אף להעניק לו את הברכה הכלכלית – "מטל השמים ומשמני הארץ".¹ יצחק ידע כמובן על איכותו ויתרונו הרוחני והמוסרי של יעקב, ולכן מלכתחילה חשב להעניק לו את ברכת אברהם בעלת האופי הרוחני יותר (ברכת הזרע והארץ) כפי שאכן קורה בסופה של הפרשה לפני בריחתו של יעקב לחרן. על פי דרך זו ניתן להסביר את התערבותה של רבקה בהעברת הברכות ליעקב, ברצונה שיעקב יזכה ביתרון כלכלי וגשמי לצד יתרונו הרוחני.²

רש"י³ מעלה כיוון פרשני על פיו מתואר עשיו כרמאי שצד את אביו בפיו על ידי העמדת פני תם ולמעשה מנצל את עיוורונו של האב הזקן על מנת לזכות באהדתו. על פי רש"י יצחק מעוניין להעניק לעשיו את הברכה מתוך חוסר הבנה אמיתית ביחס לדמותו, ואילו רבקה שידועת את טיבו של בנה הגדול, עושה כל מאמץ על מנת שהברכה תגיע ליעדה הנכון והראוי - ליעקב.

השאלה שנתרת פתוחה היא התמיהה העצומה על חוסר התקשורת בין יצחק ורבקה שאיפשרה את הטעות והולידה את הצורך בהטעייה. הנצי"ב בפירושו הסביר מציאות זו ביראה שנפלה על רבקה בראותה את יצחק בפעם הראשונה, ואילו רמב"ן⁴ טוען שרבקה לא שיתפה את יצחק בנבואה שנמסרה לה בזמן ההריון וחששה לשתפו אחר כך במידע בשל חששה מרוגזו.

אנו מבקשים להצביע כאן על כיוון נוסף –

¹ רש"י הירש מסביר את האהבה לעשיו דווקא באופיו השקט של יצחק ואילו אהבת רבקה ליעקב מוסברת בשל אופיה הסוער יותר והרקע המשפחתי שלה.

² ראה רש"י הירש לכו, א בסופו שם הוא כותב: מבית לבן ידעה רבקה את הקללה שבפיצול זה, ידעה מסיונה שהחומר יהיה לברכה וישועה רק בבית שרוח אברהם מפעמת בו... החומר שאין עמו רוח, היה בעינייה קללה.

³ רש"י כה, כח; כז, א.

⁴ רמב"ן כז, ד. אמנם רמב"ן שם הולך בכיוון שונה. לדעת רמב"ן, ברור לחלוטין שלו ידע יצחק את הנבואה לא היה מברך את עשיו - "והיא לא תצלח". אך לדברינו דווקא משום שמדובר בנבואה גם רבקה לא היתה חייבת לראות בה הנחייה אופרטיבית כפי שקרה בפועל.

יתכן בהחלט שהמניע לפעולתה של רבקה בפרשת הברכות, נבע מידיעתה המוקדמת את העתיד המפורט בנבואה "ורב יעבוד צעיר", וממילא היא חשה מעין תחושה של שליחות ברצותה להגשים נבואה זו בהזדמנות הראשונה שנקרתה לדרכה.

אך כאן יש לשאול, האם רבקה באמת הועילה ליעקב בהעברת הברכה אליו? האם נסיונה לממש את הנבואה הצליח?

ככל הנראה התשובה המפתיעה לשאלה זו היא – לא!

מהרגע שבו יעקב מקבל את הברכה הוא מגלה שחששו הראשוני – "והבאתי עלי קללה ולא ברכה" - היה אמיתי. חייו של יעקב הפכו במידה רבה לסיוט מתמשך שארך לפחות 20 שנה.

גם בשובו של יעקב מחרן הוא נאלץ להודות בפה מלא בפני עשיו שאין בידו מאומה מהברכות⁵ ובמקום טל שמים ומשמני הארץ, הוא נס על נפשו. ובמקום שיעבדוהו עמים וישתחוו אליו לאומים הוא נאלץ לעבוד עבודת עבד בבית דודו לבן, וסופו שיותר לא פגש באמו.

רש"י בפירושו לפרשת וישלח מדגיש זאת בפירושו לדברי יעקב "עם לבן גרתי" – לא נעשיתי שר וחשוכ אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכת אביך שברכני הוה גביר לאחריך שהרי לא נתקיימה בי... "ויהי לי שור וחמור" – אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ וזו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ".

מהי אם כן המשמעות של הדבר?

מי מאיתנו אינו רוצה לדעת את העתיד להתרחש איתו? כל אדם מעוניין להבין את ארועי ההווה ולהסיק מתוכם את מה שצופן לו העתיד. הבעיה היא שכאשר אנו נחשפים לידיעה זו בדרך כלשהי, אנו נופלים פעמים רבות במלכודת. אדם המודע לעתידו מנסה באופן טבעי לחלוטין, לקדם בעצמו את הדרך למימושו בהווה. אך מסתבר שהרצון להקדים ולממש עתיד זה, עשוי דווקא להכשילו או לפחות לדחות את מימושו.

מה היה קורה לו רבקה לא היתה מתערבת בשיקוליו של יצחק, ועשיו היה זוכה בברכה, האם הנבואה היתה מוכשלת? האם ידו של ה' קצרה? ומי אמר לרבקה שנבואת "רב יעבוד צעיר" אמורה היתה להתקיים עוד בימיה? מדוע היה לה ברור שיש בנבואה זו הנחייה אופרטיבית?

האם יתכן שדווקא עוורונו של יצחק שמנע ממנו את ההכרה של רבקה, הוא זה שאיפשר לו לראות את הדברים בצורה נכונה יותר ולהניח לדברים להתנהל במסלולם הטבעי על ידי הענקת ברכה שונה לכל בן?

כמובן ששאלות מסוג זה (מה היה אילו?) בעייתיות מאוד, ואין בידינו לענות עליהם באופן חד משמעי, ובכ"ז יתכן ואחד המסרים מהפרשה הוא דווקא הזהירות המופלגת ואף חוסר הטעם שיש בחיפוש אחר ידיעת העתיד. מסתבר שידיעה זו לא רק שאינה מקדמת את האדם אלא עשויה לעיתים לגרום לו להכשיל את עצמו!

"תמים תהיה עם ה' אלוך"

⁵ רש"י הירש, לג, י